

PARAGRAFIN BÖLÜMLERİ

Paragraflar giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.

Paragrafın Giriş Bölümü

Paragrafın ilk cümlesi, giriş bölümünü oluşturur. Giriş cümlesinde konu ve ana düşünce verilebilir.

Paragrafın giriş cümlesi bağlama öğeleriyle başlamaz. Giriş cümlesinde, yargıyı önceki cümlelere bağlayan “dolayısıyla, kısacası, bu yüzden, kaldı ki, yine de, ama, fakat, oysa, çünkü, bunun için, buna, bunu” gibi ifadeler yer almaz.

Sanat ve sanatçıdan yoksun bir toplum canlı kalmaz.

cümlesi giriş cümlesinin özelliklerini taşır. Ancak,

Bu yüzden sanat ve sanatçıdan yoksun bir toplum canlı kalmaz.

cümlesi giriş cümlesi olamaz.

Örnek .. 1

ÖSYM sorusu

Aşağıdakilerden hangisi bir yazının ilk cümlesi olmaya en uygundur?

- A) Yeni öykücüler arasında Türkçeyi bütün güzelliği ile kullananlar var.
- B) Başka öykülerini de dergilerde okumuştum ama bunu hep-sinden güzel buldum.
- C) Bunda, tiplerin çok canlı, öykülerinin otobiyografik olmasının da etkisi var.
- D) Bir bakıma, bu son iki kitabı birer dil olayı olarak değerlendirilmelidir.
- E) Birçok yeni öykücünün, buna gereğinden fazla önem verdiğini gördük.

Çözüm

B “başka öykülerini de”, C “bunda”, D “bu son iki kitabı”, E “buna” ifadelerinden dolayı giriş cümlesi olamaz. Çünkü bu ifadeler yargıyı daha önceki bir cümleye bağlamaktadır.

Ancak A’daki cümle, giriş cümlesinin niteliklerine sahiptir.

Paragrafın Gelişme Bölümü

Paragrafın gelişme bölümünde, konu ve ana düşünceye bağlı olarak düşünceler açıklanır.

Bu bölümdeki cümleler, kendinden önceki ve sonraki bölümlerle biçim ve anlam yönünden uyumlu olmalıdır.

Bunun sebebi, sanatın ve sanatçının topluma yol göstermesidir.

Ayrıca sanat ve sanatçı, toplumu bilinçlendirir.

Gelişme bölümü, paragrafın en uzun bölümüdür. Dolayısıyla bu bölüm birden fazla cümleden oluşabilir. Bu cümleler de mantıkça birbirine bağlıdır.

Örnek .. 2

ÖSYM sorusu

(I) Sekiz küçük roman yayımladım. (II) Ama bunlardan biri dışında öbürleri beni fazla doyumadı. (III) Yeniden inceleyince neden doyumadıklarını anladım. (IV) Bunun üzerine şu kanıya vardım: Sağlam bir kültürel temele dayanmayınca iyi sanat yapılamaz. (V) Özellikle roman ve hikâye sağlam bir kültür ister.

Yukarıdaki parçada, numaralanmış cümlelerin hangisinden sonra “Bilgi yönünden eksiklerim vardı.” cümlesi getirilirse parçanın anlam bütünlüğü bozulmaz?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

Çözüm

Parçaya eklenmesi istenen “Bilgi yönünden eksiklerim vardı.” cümlesi giriş ve sonuç bölümü cümlelerinin özelliklerine sahip değildir. Bu cümle bir gelişme bölümü cümlesidir. Öyleyse paragrafın gelişme bölümüne yerleştirilmelidir.

Paragrafın III. cümlesinde “(romanlarımın) beni neden doyumadıklarını anladım” denmektedir. Parçaya eklenmesi istenen cümle işte bu nedeni bildirmektedir. Yani yazar “bilgi yönünden eksikleri olduğunu” anlamıştır.

Zaten sonraki cümlelerde de bu bilgi eksikliğinin hangi alanlarla ilgili olduğuna dair açıklama yapılmıştır.

Bu durumda III. cümleden sonra “Bilgi yönünden eksiklerim vardı.” cümlesi getirilirse parçanın anlam bütünlüğü sağlanmış olur.

Paragrafın Sonuç Bölümü

Paragrafın gelişme bölümünde, konu bir sonuca bağlanır. Bu bölüm, bitiş bildirir. Bazı paragraflarda ana düşünce sonuç bölümünde yer alır. Bu bölümdeki cümle veya cümleler, önceki bölümlerle yapı ve anlam bakımından uyum içinde olmalıdır.

Öyleyse sanata ve sanataya sahip çıkalım.

Sonuç bölümünde “sonuç olarak, özetle, bundan dolayı, kısaca, yani, demek ki, aslında, dolayısıyla, oysa, açıkçası, doğrusu, bununla birlikte” gibi ifadeler bulunabilir. Bu ifadeler aynı zamanda ana düşüncenin habercisidir.

Eskiden bizde “ruzname” deniyordu günlüğe. “Jurnal” ya da “hırtıra defteri” diyenler de oldu. Sonra Salah Bırsel’in “Günlük”ü kitap olarak basıldı. Arkasından Ataç’ın “Günce”leri gazetelerde, dergilerde yayımlanmaya başlandı. Oktay Akbal da başta “günce” sözcüğünü yeğlemişti Ataç gibi. Ancak “günce” gazete karşılığı olarak da kullanılıyordu.

Bu paragrafın sonuç cümlesi “Giderek onun da yerini ‘günlük’ sözcüğü tuttu, yaygınlaştı.” sözü olabilir.

Örnek .. 3

ÖSYM sorusu

Bazı yazarlar, kitap okumayanlara kızıyor ve onları ayıplıyorlar. Ben bu yazarlara katılmıyorum. Nedeni de şu: Bir insana, “Neden kitap okumuyorsun?” diye kızmak, “Neden piyano çalmıyorsun?” diye onu azarlamaya benzer.

Düşüncenin akışına göre, bu parçanın sonuna aşağıdakilerden hangisi getirilemez?

- Çünkü kitap okuma alışkanlığını kazanma, piyano çalmaktan daha kolay değildir.
- Aslında, kitap okumak da piyano çalmak gibi özendirici bir ortam gerektirir.
- Bunun, onları okumaya yönlendirecek olumlu bir yanı yoktur.
- Ancak, kitap okuyan herkesin piyano çalması gerekmez.
- Bu nedenle, kitap okumayanlara kızmak yerine onları eğitmek gerekir.

Çözüm

Yazar, kitap okumayı piyano çalmaya benzetmektedir. Çünkü kişinin piyano çalmasını ve kitap okumasını sağlamak için onu yönlendirmek, özendirmek, eğitmek gerekir. A, B, C ve E de bu içerikte cümlelerdir.

Ancak D’de farklı bir konu işlenmiştir. Bu durumda bu paragrafın sonuç cümlesi D’deki söz olamaz.

PARAGRAF OLUŞTURMA

Karışık şekilde verilen cümlelerin düşüncenin akışına veya olayların oluş sırasına göre anlamca bir bütün oluşturacak şekilde düzenlenmesidir.

Paragraf oluşturma konusu paragrafın giriş, gelişme ve sonuç cümlelerinin özelliklerini bilmeyi gerektirir.

Cümleler numaralandırılmış şekilde verilirse seçeneklerden gidilerek bu tür sorular kolayca çözülebilir. Cümleler seçenklere yerleştirilirse bu durumda cümlelerin içeriğine bakılır. Cümlelerde “düşünce” öne çıkarılmışsa paragraf oluşturulurken düşüncenin akışı, cümlelerin birbirine sebep-sonuç ilişkisi kuracak şekilde bağlanması dikkate alınır. Bir olay anlatılıyorsa olayların gerçekleşme sırası, oluş sırası dikkate alınır.

- Zaten bazı büyük eserler âdeti iki katlı gibidir.
- Ama insan “Moby Dick”i okudukça, okuduklarını düşündükçe, kitabın derinliğini, bu gerçek anlamını sezmeye başlar.
- Üst kat, yani yüzeydeki kat, çoğunun anlayacağı cinstendir.
- Pequod adlı bir balina gemisinin son yolculuğunu, balinaların nasıl avlandıklarını, geminin sonunda nasıl battığını anlatan “Moby Dick”, ilk bakışta denizlerde geçen bir macera romanı sanılabilir.
- Gerçi bu derinliği, bu gerçek anlamı sezemeyenler, balina avıyla ilgili, heyecanlı bir macera romanı olarak gene de “Moby Dick”in keyfini sürebilirler.

Bu cümleler öğretici nitelikte bir metinden alınmıştır. Cümleler bir kitaptan söz etmektedir. Bu durumda bu cümleleri mantık akışına göre dizmemiz gerekir. IV. cümlede bir “roman”dan söz edilmektedir. II. cümlede bu romanın “derinliği” gündeme getirilmektedir. V. cümlede bu “derinliği” sezemeyenler olabileceği belirtilmektedir. I. ve III. cümlelerde de bu derinlikle ilgili açıklamalar yapılmaktadır. Bu durumda cümleleri IV-II-V-I-III şeklinde sıraladığımızda anlamlı bir paragraf oluşur.

(I) Burada “deneme”, yeni bir edebiyat türünü deneme anlamına gelmektedir. (II) Kim bilir cevap belki de o arkadaş kitabın içindedir. (III) Bu ad koymaya tarih olarak 1571 yılının Mart ayını gösterenler bile vardır. (IV) Ama bu yeni edebiyat türünü öbür edebiyat türlerinden ayıran sınırlar nedir? (V) Deneme kelimesini, yeni bir edebiyat türüne ilk defa koyan Montaigne olmuştur.

V. cümlede deneme türüne “ad koymaktan” söz edilmiştir. III. cümlede bu “ad koymanın” tarihi belirtilmiştir. I, IV, II numaralı cümleler de birbirini izleyecek şekilde kurulmuştur. Öyleyse numaralanmış cümleler “V-III-I-IV-II” şeklinde anlam bütünlüğü olan bir paragraf ortaya çıkar.

BASAMAK KONTROL TESTİ

1. ----. Söz gelimi Eski Yunan'da Sokrates, bilgiyi erdemin koşulu olarak görürken Platon, adalet kavramını tanıyabilmek için aklın eğitiminden bahsederken bir tür düşünme eğitiminden söz ederler. Aristoteles, zihinsel eğitimin, erdem ve mutluluğun biricik yöntemi olduğunu söyler. Orta Çağ'da Augustinus, geçirdiği içsel evrimi hikâye ederken öncelikle düşüncelerinde ortaya çıkan değişime işaret eder. Yüzyıllar öncesinde Mevlana olgun insanı anlatırken kişiyi arındıracak, arı duru hâle getirecek bir düşünce terbiyesinden söz eder. Yunus Emre, "iç-ben"den söz ederken kendisini bu kavrama götüren duygu ve düşünce eğitimi mısralarına taşır.

Bu parçanın başına düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisinin getirilmesi en uygundur?

- A) Düşünce eğitiminde geçmişin deneyimlerinden yararlanmak çok önemlidir
- B) Düşünce eğitimi üzerinde daha çok, aydınlar kafa yormuştur
- C) Düşünce eğitimine yaklaşımın kültürlere göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır
- D) Aydınlar, insanı eğitmek için düşünsel bir yolcuğa çıkarmak istemişlerdir
- E) Düşünme eğitimi çağdaş bir ifade gibi görünse de aslında çok eskilere uzanır

2. I. Az gelişmişlik sorununu yaşayan Türkiye, kabaca enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizlik ile karşılaşmaktadır.
- II. Günümüzde sorunların kökeni, derinliği ve içeriği değişiklik gösterse de sorunsuz hiçbir ülke yoktur.
- III. Bunlar Türk insanı için alışlagelmiş sorunlar olarak görünebilir.
- IV. Dahası bu krizle birlikte alt ve üst sınıf arasındaki gelir uçurumunun giderek açılmasıyla yaşam kalitesinde ciddi bir düşüş yaşanmıştır.
- V. Ancak Şubat 2001 krizinde Türk Lirasının yabancı paraya karşı yüzde elliye yakın değer kaybetmesi problemleri daha da derinleştirmiştir.

Numaralanmış cümlelerle bir paragraf oluşturulmak istense baştan dördüncü cümle aşağıdakilerden hangisi olur?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

3. Sigara, neden olduğu elliden fazla hastalıkla insanları tehdit ediyor. Daha da önemlisi, yirmi türlü yolla ölüme neden oluyor. Bu yüzden birçok ülkede, sigaranın zararlarını anlatan çalışmalar yürütülüyor. ---- Bu ülkelerde 1948'de %50'nin üzerinde olan sigara içme oranı, bugün %20'lere düşmüş durumda.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) İstatistiklere göre gelişmiş ülkelerde insanların sigarayı bırakması yönünde son yıllarda yapılan çalışmalar olumlu sonuçlar verdi.
- B) İnsanların sigaraya yönelme nedenleri ülkelere göre değişiklik gösterse de stres ilk başta gelmektedir.
- C) İnsanlar zararlarını bile bile sigara kullanmaya devam etmekte, bu da önemli sağlık sorunlarına yol açmaktadır.
- D) Sigara kullanımının bazı ülkelerde yıllar ilerledikçe düşmesini yalnızca ekonomik nedenlere bağlamak doğru olmasa gerek.
- E) İnsanları sigara gibi olumsuz alışkanlıklardan kurtarmaya yönelik çalışmaları her ülkenin desteklemesi gerekir.

4. (I) Eleştiri yazılarını, birçok kişi bir şeyler öğrenmek, kitaplar ve yazarlar hakkında çeşitli bilgiler edinmek için okur. (II) Şu unutulmamalı ki eleştiri yazısı bir şey öğrenelim diye, "Hangi kitap değerliymiş, hangisi değilmiş?" bize onu bildirsin diye okunmaz. (III) Eleştiri yazısı da, herhangi bir sanat yapıtı gibi, zevk almak için okunur. (IV) Bu açıdan eleştiri yazısı da kişiye öykü ya da roman okurken aldığı sanatsal zevki verebilmelidir. (V) Eleştiri yazısında kullanılacak anlatım, okuru etkilemede ve yönlendirmede önemli rol oynar. (VI) Bundan yoksun bir yazının, eleştiri türü içinde değerlendirilmesi zordur; didaktik anlatım bir işe yaramaz.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerden hangisi anlatımın akışını bozmaktadır?

- A) II. B) III. C) IV. D) V. E) VI.

5. Şairliğin yolu düellodan geçer, şair dediğiniz, sözcüklerle düelloya girer her an. Sözcüklerle düelloya çağrılmak ise büyük bir duyarlılığı ve bilgi birikimini gerekli kılar. Bu yetilere sahip değilseniz binlerce yıldır kendilerini yenileyen, doğurtan, yeni renkler ve seslerle yıkanan sözcüklerin karşısına nasıl çıkarsınız? İşte bundandır ki şairler, şairlerini kendileri seçerler. Başka bir deyişle ----.

Bu parçanın sonuna düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisinin getirilmesi en uygundur?

- A) şiirde yer alacak sözcüklerin anlam derinliklerini layıkıyla bilmek çok önemlidir
B) şiirleri yazan, şairler değildir; şiirler, şairlere kendilerini yazdırır
C) şairlerle sözcükler zaman içinde güzel ve kalıcı bir dostluk kurar
D) şairlerin başarılı şiirler yazması biraz da sözcükler arasında sessel uyum yakalamasına bağlıdır
E) şairlerin, şiir yazmak için kendilerini zorlamak yerine, bir esin beklemeleri daha iyi olur

6. Türk şiirinin en güçlü ve en “eve dönük” isimlerinden biri olan Behçet Necatigil, “Ahirette iman, dünyada mekân.” sözünün dillerden düşmediği kültürlerde bile ---- şöyle anlatıyor o çokların ezberinde olan güzelim şiirinde:

Şu dünyada oturacak o kadar yer yapıldı:

Kulübeler, evler, hanlar, apartımanlar

Bölüşüldü oda oda, bölüşüldü kapı kapı

Ama size hiçbir hisse ayrılmadı

Duvar dipleri, yangın yerleri halkı

Külhanlarda, sarnıçlarda yatanlar!

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) “mekân” dağılımının yeterince adil olmadığını, herkesin başını sokacak bir evi öyle kolay kolay bulamadığını
B) insanların kendileri dışındakileri pek düşünmediklerini
C) kimi insanların mekâna önem vermediğini ve bütün dünyayı kendi evleri gibi gördüğünü
D) mimari anlayışın kişilerin zevkenden değil, toplumların zevkenden doğduğunu
E) tarihin her döneminde kimi umursuz insanların başlarını sokacak bir yuva arayışı içinde hiç olmadığını

7. (I) Bir romanın, sinemaya uyarlanması sıkça başvurulan bir yöntemdir. (II) Ne var ki sinemacılar, sinemanın mantığına bağlı olarak, romancıya konuyu gereksiz yere uzatan bir senarist gözüyle bakarlar. (III) Bir sinemacı, sinemaya aktarma konusunda bir romana karar verdiğinde romanın o gereksiz yerlerini, eksiklerini açıkça görmeye başlar. (IV) Bir romanı filme uyarlamak, çok kolay gibi görünse de bunun öyle olmadığı kısa sürede anlaşılır. (V) Yazar ile senaristin baktığı yerler, aradığı özellikler farklıdır. (VI) Yazarın sorun etmediği uzun betimlemeleri, senaryo yazarı çok gereksiz bulabilir.

Bu parça ikiye bölünmek istense ikinci paragraf hangi cümleyle başlar?

- A) II. B) III. C) IV. D) V. E) VI.

8. (I) Günümüzde birçok insan, ne yazık ki değerlerinden uzaklaşarak bireysel bir yaşamı tercih ediyor. (II) Bir kişi yolda kalsa kimse arabasına almıyor, aç kalsa, hastalansa ya da yaralansa kimse ona elini uzatmıyor. (III) O zamanlar herkes birbirinin yardımına koşardı. (IV) İnsanlar hasta komşusuna sıcak çorba götürmek için âdeta yarış ederlerdi birbirleriyle. (V) Yoksul insanları giydirip sevindirmek mutluluk kaynağıydı.

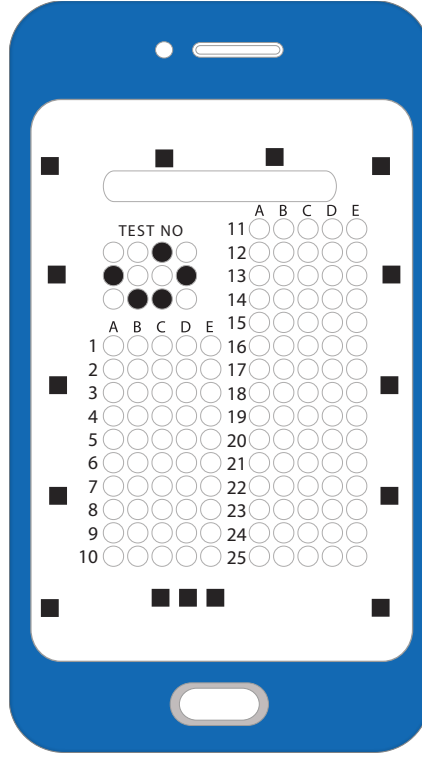
Yukarıdaki numaralanmış cümlelerin hangisinden sonra “Eskiden böyle miydi?” cümlesi getirilirse parçanın anlam bütünlüğü sağlanmış olur?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

9. (I) Şiir çevirisi yapanlar, izledikleri yönetime göre iki gruba ayrılır: (II) İlk gruptakiler şiiri başka bir dile bire bir aktarırlar. (III) İkinci gruptakilerse şiiri çevirdikleri dilde yeniden yazarlar. (IV) O, çevirdiği bir şiiri Türkçede âdeta yeni baştan oluşturur. (V) Ben bu iki tarza da katılmıyorum. (VI) Benim için şiir çevirisinde önemli olan hem elden geldiğince asıl metne bağlı kalmak, hem de şiirin Türkçe söylenişini ustaca yakalayabilmektir.

Bu parçadaki numaralanmış yerlerden hangisine düşüncenin akışına göre “Bizde Can Yücel böyledir.” cümlesi getirilmelidir?

- A) II. B) III. C) IV. D) V. E) VI.

4. Basamak Kontrol Testi Optiği

4. BASAMAK CEVAP ANAHTARI

Test 1	1-B	2-D	3-C	4-C	5-A	6-D	7-D	8-E	9-B	10-E
Test 2	1-B	2-C	3-E	4-A	5-A	6-D	7-B	8-C	9-A	
Test 3	1-A	2-C	3-E	4-D	5-B	6-B	7-C	8-A	9-E	10-D
	11-C									
Test 4	1-D	2-E	3-A	4-B	5-A	6-D	7-C	8-B	9-A	
Test 5	1-B	2-D	3-C	4-E	5-B	6-B	7-B	8-C		
Test 6	1-E	2-E	3-B	4-C	5-D	6-C	7-D	8-E	9-E	
Test 7	1-D	2-B	3-E	4-D	5-D	6-A	7-C	8-C	9-D	
Test 8	1-E	2-D	3-D	4-D	5-E	6-B	7-A	8-C	9-C	
Test 9	1-A	2-E	3-C	4-C	5-D	6-B	7-C	8-C	9-A	
BKT	1-E	2-E	3-A	4-D	5-B	6-A	7-C	8-B	9-C	

YARDIMCI DÜŞÜNCE

Paragrafta ana düşüncenin daha iyi açıklanmasını sağlayan, onu daha belirgin hâle getiren, işlediği konunun sınırlarını çizen düşüncelere yardımcı düşünce denir.

Bir paragrafta bir ana düşünce bulunur ancak yardımcı düşünceler birden fazladır. Bu yüzden yardımcı düşünce soruları olumsuz kalıplarla karşımıza çıkar. Parçada sözü edilen yardımcı düşünceler seçeneklere yerleştirilir. Bunlardan hangisinin parçanın yardımcı düşüncesi olmadığı farklı soru kalıplarıyla sorulur.

Bu tür sorularda metne kendi düşüncelerimizi, değer yargılarımızı, doğrularımızı katmamamız gerekir. Anlatılanlara katılalım veya katılmayalım, belirleyici olan parçadır. Bize kendi doğrularımız değil, parçada anlatılanları soracaklardır. Bu durumda, yardımcı düşünceler metne bağlı kalınarak belirlenmelidir.

Her dize veya her satır, yazıldığı andan başlayarak insanlara gönderilmiş bir ileti niteliği taşır. Üreten kişinin, onun nasıl okunacağını denetleme, nasıl anlaşılması gerektiğini dayatma gibi bir hakkı yoktur. Yazar bu hakkı, daha eserini yayımladığı anda yitirmişti veya kendi isteğiyle başkalarına bırakmıştır. Okuma; okuyanın kişiliğine, bilgisine, anlama ve yorumlama yeteneğine, beğenisine göre değişiklik gösterir; yazılıken amaçlananların gerisinde de kalabilir, ötesine de geçebilir. Bu son durumda, yeniden üretme söz konusudur artık. Elbette, ortaya çıkan ve eleştiriler içeren metnin bir edebî değer taşıması koşuluyla.

Bu parçadaki “Üreten kişinin, onun nasıl okunacağını denetleme, nasıl anlaşılması gerektiğini dayatma gibi bir hakkı yoktur.” cümlesinden “*Yazarlar, okurları yönlendirmemelidir.*” yargısı çıkarılabilir.

Bu parçadaki “Okuma; okuyanın kişiliğine, bilgisine, anlama ve yorumlama yeteneğine, beğenisine göre değişiklik gösterir” sözünden “*Okurun bir eser karşısındaki tutumu, birikimiyle ilgilidir.*” yargısı ile

“*Farklı okuyucular yazarın anlatmak istediğini kendilerince yorumlayabilirler.*” yargısı çıkarılabilir.

Parçadaki “Elbette, ortaya çıkan ve eleştiriler içeren metnin bir edebî değer taşıması koşuluyla.” cümlesinden “*Bir metnin, okur tarafından değerlendirilebilmesi için sanatsal nitelikler barındırması gerekir.*” yargısı çıkarılabilir.

Ancak parçadan “*Her metin, çözümünü yazarında olan birtakım gizler içerir.*” yargısı çıkarılamaz. Çünkü parçada bizi bu sonuca götürecek bir yardımcı düşünce işlenmemiştir.

Örnek .. 1

ÖSYM sorusu

Çocukluğumuzda kaç kez duyduk kim bilir: “Çok okuyan mı bilir, çok gezen mi?” Cevaptan çok, sorunun kendisi önemliydi sanki. Ortada derin bir ikileme varmış gibi ciddiyetle yöneltilirdi soru. Her seferinde “Çok okuyan!” dememiz beklenirdi. Galiba ilköğretimdeki öğretmenlerimiz, okuma sevgimizi böyle artırmaya çalışırdı. Çok okumakla çok gezmek asla yan yana gelemezmiş gibi... Bense okumayı da gezmeyi de tutkuyla seven biri olarak ikiye bölünürdüm. Hiçbir zaman ısınmadım bu yapay ikileme, okumanın da içten içe bir seyahat olduğunu inandığımdan, her kitabın bizi başka bir yolculuğa çıkardığını düşündüğümden. Okuyarak gezmek, her kitabı başlı başına bir serüven sayarak bir başka ortama, bir başka yaşama uzanan bir yolculuk yapmak mümkündür çünkü. Gezerken de her insanı ve her hayatı bir kitap gibi düşünerek dünyayı okumak da mümkün. Okumak ve gezmek aslında o kadar iç içe ki...

Bu parçadan aşağıdakilerin hangisine ulaşamaz?

- A) Yaşamdaki olgular kalıplaşmış sorulara sığdırılmaz.
- B) Bilgi edinmenin farklı yolları vardır.
- C) Kitaplar dünyayı tanımamıza olanak sağlar.
- D) Merak ögesi içermeyen kitaplar gezip görme isteği de uyandırmaz.
- E) Okuma ve gezmeye birbirini besleyen iki eylemdir.

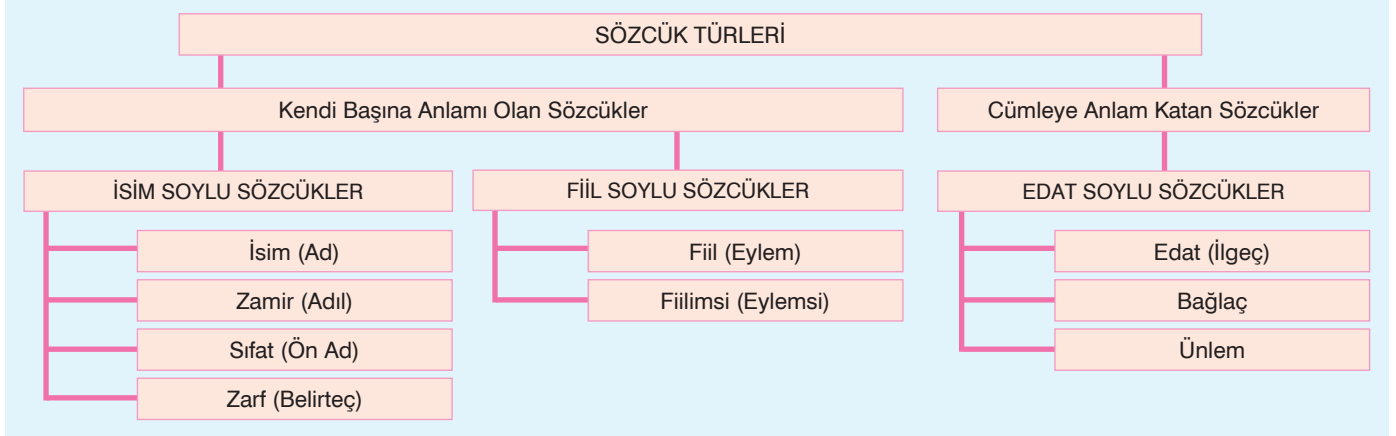
Çözüm

Parçadaki “Cevaptan çok, sorunun kendisi önemliydi sanki. Çok okumakla çok gezmek asla yan yana gelemezmiş gibi...” ifadelerinden A’ya,

Parçadaki “Okuyarak gezmek, her kitabı başlı başına bir serüven sayarak bir başka ortama, bir başka yaşama uzanan bir yolculuk yapmak mümkündür çünkü. Gezerken de her insanı ve her hayatı bir kitap gibi düşünerek dünyayı okumak da mümkün.” cümlelerinden B ve C’ye,

Parçadaki “Okumak ve gezmek aslında o kadar iç içe ki...” cümlesinden E’ye ulaşılabilir.

Ancak parçadan “D’deki “Merak ögesi içermeyen kitaplar gezip görme isteği de uyandırmaz.” yargısına ulaşamaz. Çünkü parçada bu yargıyla ilgili bir yardımcı düşünce yoktur.

İSİM (AD)

Varlıkları, kavramları, durumları karşılayan sözcüklere isim denir. İsimler "-mak, -mek, -yor" gibi ekleri almaz.

İsimler değişik şekillerde gruplandırılabilir.

VARLIKLARA VERİLİŞLERİNE GÖRE İSİMLER

İsimler varlıklara verilmişlerine göre ikiye ayrılır.

Cins (Tür) İsmi

Aynı türden varlıkları karşılayan isimlerdir. Cins isimleri değişik şekillerde sınıflandırılabilir:

Organ isimleri: göz, kulak...

Akrabalık isimleri: teyze, dayı, abla...

Hayvan ve bitki isimleri: kedi, sincap, fil...

Araç, gereç isimleri: çekiç, kalem, vazo...

Kitap bilgi hazinemizi zenginleştirir.

Ağaçlar havayı temizler.

Çiçekler doğanın süsüdür.

📖 Bir cins ismi, genel anlamda kullanıldığında o türdeki varlıkların tamamını karşılar.

Gül, güzel bir çiçektir. (Tüm gülleri kapsar.)

📖 Cins ismi, bazen belirli bir varlığı karşılar.

Bahçedeki gül güzel kokuyordu. (Belirli bir gülü karşılar.)

📖 Bazı sözcükler hem özel isim hem de cins ismi olarak kullanılabilir.

Gül, çok güzel şiir okur. (Özel isimdir.)

Gül, reçel yapımında da kullanılıyor. (Cins isimdir.)

Özel İsim

Sadece belirli bir varlığı karşılayan, o varlığın kendine ait tanıtcı sözcüğü olan isimlerdir. Özel isimler değişik şekillerde gruplandırılabilir:

İnsan isimleri: Atatürk, Mehmet Akif Ersoy...

Ülke ve ulus isimleri: Türkiye, Fransa; Türk, Fransız...

Hayvan isimleri: Tekir, Pamuk, Sankız...

Yayın isimleri: Forsa (kitap), Hürriyet (gazete), Varlık (dergi)

ZARF (BELİRTEÇ)

Eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ve görevce kendine benzeyen sözcüklerin (zarfların) anlamını pekiştiren veya sınırlayan sözcüklere zarf (belirteç) denir.

 Zarflar, fiillerin (eylemlerin) anlamını etkileyebilir.

Bazı öğrenciler derste çok konuşuyor.
Zarf Fiil

 Zarflar, fiilimsilerin (eylemsilerin) anlamını etkileyebilir.

Çok çalışınca başı ağrıyor.
Zarf Fiilimsi

 Zarflar, sıfatların anlamını etkileyebilir.

Bahçede çok büyük bir havuz vardı.
Zarf Sıfat

 Zarflar, kendi türünden sözcüklerin yani zarfların anlamını da etkileyebilir.

Derslerinize daha çok çalışmalısınız.
Zarf Zarf Fiil

Zarflar kendi içinde beşe ayrılır:

HÂL (DURUM) ZARFI

Fiillerin anlamını durum yönünden pekiştirip sınırlayan, kısaca eylemin nasıl yapıldığını anlatan zarflardır.

Fiile sorulan "Nasıl?" sorusunun cevabı durum zarfıdır.

Kentteki binalar eski görünüyor.

Bayramda sokakları ışıl ışıl aydınlatmışlardı.

Bugün okula yürüyerek gitti.

Uzun yıllardır bu evde yalnız yaşıyordu.

Nitelik bildiren sözcükler, ismi etkilerse niteleme sıfatı, fiili etkilerse hâl (durum) zarfı olur.

Yorgun işçiler çalışmaya ara versin. (Niteleme sıfatı)

Bugün işçiler yorgun görünüyor. (Durum zarfı)

Örnek .. 1

ÖSYM sorusu

Aşağıdakilerin hangisinde cümlenin anlamını "durum" bakımından tamamlayan bir sözcük vardır?

- A) Anlatılanları sessizce dinliyorduk.
- B) Öğleyn bize geleceğini söylüyor.
- C) Kimlik kartını cüzdanına yerleştirdi.
- D) Bu yıl Ege kıyılarını gezmek istiyoruz.
- E) Aşırı sıcaklardan çamların çoğu kurudu.

Çözüm

Cümlenin anlamını "durum" bakımından tamamlayan sözcükler durum zarflarıdır. A'daki "dinliyorduk" fiiline "nasıl" sorusunu yönelttiğimizde "sessizce" cevabını alırız. Öyleyse A'daki "sessizce" sözcüğü durum zarfıdır.

ZAMAN ZARFI

Fiillerin anlamını zaman yönünden etkileyen zarflardır. Bu zarflar işin, oluşun veya eylemin zamanını bildirir.

Fiile sorulan "Ne zaman?" sorusunun cevabı zaman zarfıdır.

Yazar yarın okulumuzda konferans verecek.

Yazın gölge hoş, kışın çuval boş.

Akşama arkadaşlarla bizim evde toplanıyoruz.

Çocukluğumda simit satmışım.

Artık kimseyle tartışmayacağım.

Yüklemin isim olduğu cümlelerde de yüklem anlamını zaman yönünden tamamlayan sözcük, zaman zarfı olur.

Dün hava çok soğuktu.

Bugün hava çok açık.

Zaman bildiren sözcükler her zaman zarf görevinde kullanılmaz.

Akşam, tüm güzellikleri örter.

Bu cümlede "akşam" sözcüğü, eylemin gerçekleşme zamanını bildirmeden zarf değildir, addır.

EYLEM (FİİL)

Doğadaki varlıkların hareketlerini, yaptıkları işleri, onlarla ilgili oluşları kip ve kişiye bağlı olarak anlatan sözcüklere eylem (fiil) denir.

Adlar ile eylemlerin farkı:

 Eylemleri diğer sözcüklerden ayırmak için “-ma, -me” olumsuzluk ekinden yararlanılabilir. Eylemler bu ekleri alırken adlar ve ad soylu sözcükler almaz.

Yaşlı adamın karnı açmış. (açmamış, isim)

Bahçedeki güller açmış. (açmamış, fiil)

 Eylemleri diğer sözcüklerden ayırmak için “-yor” olumsuzluk ekinden yararlanılabilir. Eylemler bu ekleri alırken adlar ve ad soylu sözcükler almaz.

Kitaplıkta birçok roman vardı. (varıyor, isim)

Köye akşama doğru vardı. (varıyor, fiil)

Örnek .. 1

ÖSYM sorusu

“Oduyu yardım.”, “Ona yardım, bir insanlık borcudur.” cümlelerindeki “yardım” sözcükleri arasında ses bakımından bir benzeşme, sözcük çeşidi bakımından bir ayırım vardır.

Aşağıdaki cümlelerden hangisinde böyle bir benzeşme ve ayırma elverişli bir sözcük kullanılmıştır?

- A) Bu iş, beni çok yordu.
- B) Bu bağ, bana dedemden kaldı.
- C) Ahmet, hemen kolları sıvadı.
- D) Sana ağlamak yakışmıyor, hep gül.
- E) Bu çiçeğin yaprakları zar gibidir.

Çözüm

D’deki “Sana ağlamak yakışmıyor, hep gül.” cümlesinde geçen “gül” sözcüğü “gül(mek)” eylemidir. Bu sözcüğün “gülme” şeklinde olumsuz yapılabilmekte ve bu sözcük “gülüyor” şeklinde kip eki alabilmektedir. Ancak bu sözcük “Bu çok güzel kokan bir gül.” cümlesinde olduğu gibi “ad” olarak da kullanılabilir.

Öyleyse D’deki “gül” sözcüğünde ses bakımından bir benzeşme, sözcük çeşidi bakımından bir ayırım vardır.

Anlamlarına Göre Eylemler

Eylemler anlamlarına göre “kılış (iş)” eylemleri, “durum” eylemleri ve “oluş” eylemleri olmak üzere üçe ayrılır.

Kılış (iş) eylemleri: Öznenin istemiyle gerçekleşen, bir iş veya hareket bildiren, öznenin dışında bir varlığı etkileyen eylemlerdir. Bu eylemler bir nesne gerektirir.

Sevmek, yazmak, atmak, ezmek, kesmek, tutmak, yıkmak...

Durum eylemleri: Öznenin içinde bulunduğu bir durumun sürekliliğini anlatan eylemlerdir. Bu eylemler nesne gerektirmez.

Susmak, uyumak, ağlamak, gülmek...

Oluş eylemleri: Öznenin istemi dışında gerçekleşen ve öznedeki değişimi yansıtan eylemlerdir.

Sararmak, yaşlanmak, büyümek, kızarmak...

Örnek .. 2

ÖSYM sorusu

Anlattıkları şeylerin niteliğine göre fiiller, kılış fiilleri (almak, taşımak, kazmak... gibi), durum fiilleri (yatmak, susmak, durmak... gibi), oluş fiilleri (doymak, uzamak, kararmak... gibi) diye adlandırılır.

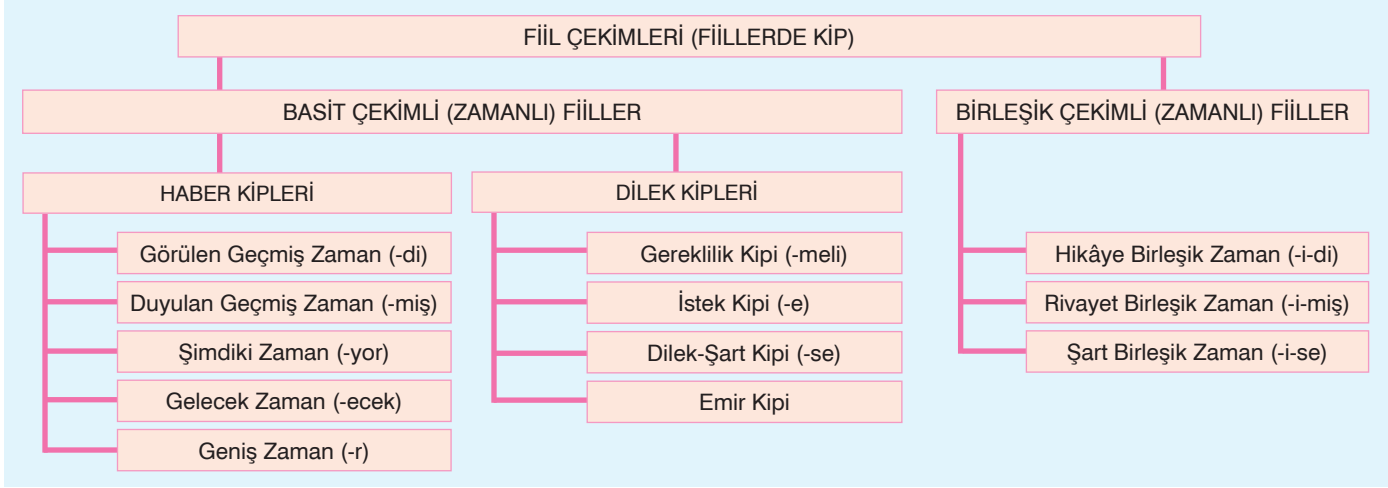
Aşağıdakilerden hangisinde, yukarıda sözü edilen fiillerin tümü örneklendirilmektedir?

- A) delmek, dizmek, ezmek
- B) solmak, susmak, acıkmak
- C) ağlamak, oturmak, büyümek
- D) yolmak, kırmak, saçmak
- E) atmak, kalkmak, sararmak

Çözüm

E’deki “atmak” eylemi kılış fiili, “kalkmak” eylemi “durum fiili”, “sararmak” eylemi ise “oluş fiilidir.

Öyleyse E’de, sorunun öncül kısmındaki açıklamaların tümü örneklendirilmektedir.

ÇEKİMLİ EYLEM

Eylemin kip ve kişi eki olarak cümlede kullanılan şeklinde çekimli eylem denir.

Gel-di-m, git-miş-sin, oku-malı-yım...

EYLEMDE KİŞİ

Eylemi yapana "kişi" denir. Eylemi kimin yaptığı çekimli fiillerde eklerden anlaşılır. :

Birinci Tip Kişi Ekleri

Bu kişi ekleri geniş zaman, şimdiki zaman, duyulan geçmiş zaman, gelecek zaman ve gereklilik kipleriyle kullanılır.

📖 Birinci tekil kişi: <i>-im</i>	📖 Birinci çoğul kişi: <i>-iz</i>
📖 İkinci tekil kişi: <i>-sin</i>	📖 İkinci çoğul kişi: <i>-siniz</i>
📖 Üçüncü tekil kişi: <i>-</i>	📖 Üçüncü çoğul kişi: <i>-ler</i>

İkinci Tip Kişi Ekleri

Bu kişi ekleri, görülen geçmiş zaman ve şart kipleriyle kullanılır.

📖 Birinci tekil kişi: <i>-m</i>	📖 Birinci çoğul kişi: <i>-k</i>
📖 İkinci tekil kişi: <i>-n</i>	📖 İkinci çoğul kişi: <i>-niz</i>
📖 Üçüncü tekil kişi: <i>-</i>	📖 Üçüncü çoğul kişi: <i>-ler</i>

İstek ve emir kipleri ise kendine özgü kişi ekleri alır. Bunları fiil çekimlerinde göreceğiz.

BASİT ÇEKİMLİ (ZAMANLI) EYLEMLER

Eylemler kip ve kişi eki alır. Kip ekleri eylemin zamanını bildirir veya bir isteği yansıtır. Kişi ekleri ise eylemi yapanı bildirir. Bir eylem tek bir kip eki alıyorsa böyle fiillere basit çekimli (zamanlı) fiil denir. Basit çekimli fiillerde haber veya dilek kipleri bulunur.

Anlat-tı, duy-malı-sın, yaz-acak...

HABER (BİLDİRME) KİPLERİ

Eyleme zaman anlamı katan kiplerdir. Bu kipler eklendiği eylemin yapıma zamanı hakkında bilgi verir.

Görülen (Bilinen) Geçmiş Zaman Kipi (-di)

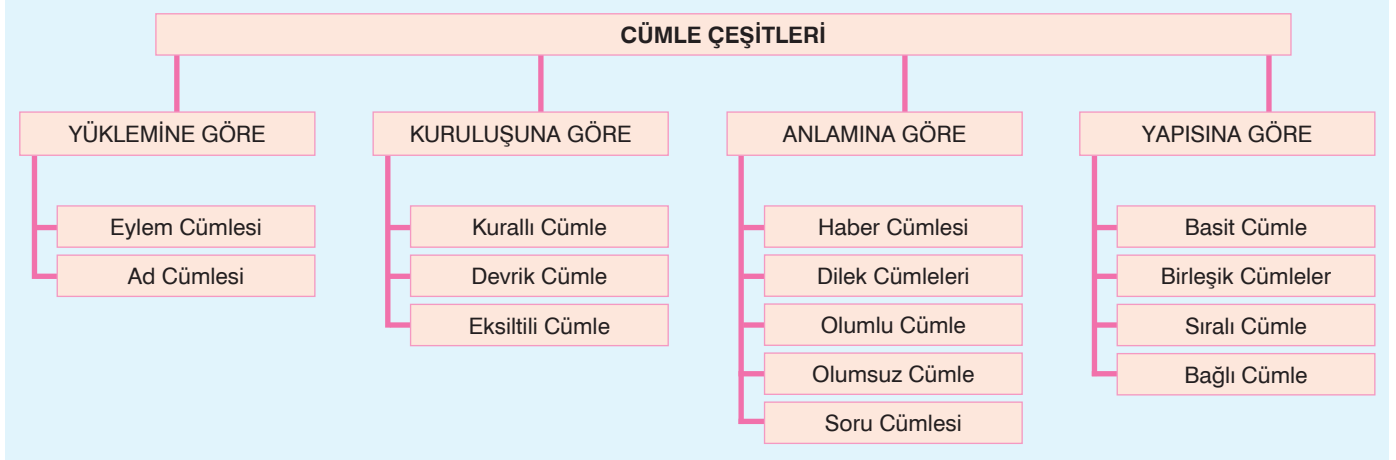
Eylemin, söylendiği andan önce gerçekleştiğini ve eylemin gerçekleşmesine tanık olunduğunu bildiren kiptir. "-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü" ekleriyle çekimlenir. "-di'li geçmiş zaman" olarak da ifade edilir. Olumsuz şekli "-ma, -me" ile yapılır.

📖 Birinci tekil kişi:	<i>Gel - di - m</i>	<i>Gel - me - di - m</i>
📖 İkinci tekil kişi:	<i>Gel - di - n</i>	<i>Gel - me - di - n</i>
📖 Üçüncü tekil kişi:	<i>Gel - di</i>	<i>Gel - me - di</i>
📖 Birinci çoğul kişi:	<i>Gel - di - k</i>	<i>Gel - me - di - k</i>
📖 İkinci çoğul kişi:	<i>Gel - di - niz</i>	<i>Gel - me - di - niz</i>
📖 Üçüncü çoğul kişi:	<i>Gel - di - ler</i>	<i>Gel - me - di - ler</i>

Sanatçı sahnede iki şarkı söyledi.

Yazın Antalya'ya gittiler.

Konuyu çok iyi anladım.

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği ya da bir yargıyı bildiren söz dizilerine cümle denir.

Cümlelerin değişik kuruluş, anlam ve yapı özellikleri vardır.

YÜKLEMİNİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Cümlenin anlam oluşumunda yüklem ve özne-yüklem ilişkisinin rolü vardır. Cümleler yüklemine göre ikiye ayrılır.

EYLEM (FİİL) CÜMLESİ

Yüklemi çekimli bir eylemden oluşan cümlelere eylem (fil) cümlesi denir.

Çalışıyorum.

Öğrenciler geziye gitti.

Ödevlerini yapmakta sana yardım ederim.

Dallardaki sarı ayvaları görünce iştahımız kabardı.

Her işini planlı şekilde yapardı.

Çekimlenebilen deyimler eylem cümlesi kurabilir.

Eve geç kaldığımız için babam küplere bindi.

Birleşik eylemler, eylem cümlesinde kullanılabilir.

Bu ev bize ucuza mâl oldu.

Aracı son anda fark etti.

Geziye gitmekten vazgeçmiş.

AD (İSİM) CÜMLESİ

Yüklemi ad (isim) ya da ad (isim) soylu sözcüklerden oluşan cümlelere ad (isim) cümlesi denir. Eylem (fil) dışındaki bütün sözcükler ve tamlamalar ek eylem olarak yüklem olur.

İyiyim.

Bugün hava çok soğuk.

Akıl için yol birdir.

Bebeğin gözleri çok güzeldi.

Okulumuzda spor salonu var.

 Eylemsiler (fiilimsiler) isim cümlesinde yüklem olabilir.

Bizim işimiz çalışmaktır. (isim-fiil)

Hedeflerine ulaşanlar çalışırlardır. (sifat-fiil)

 Tamlamalar isim cümlesinde yüklem olabilir.

Başarı, cesaretin çocuğudur. (isim tamlaması)

Hayalindeki ev büyük bir konaktır. (sifat tamlaması)

 İsim (ad), zamir (adıl), sıfat, edat (ilgeç) gibi sözcükler isim cümlesinde yüklem olabilir.

Bu kalemin sahibi Ali'dir. (isim)

Bu kitabın yazarı benim. (zamir)

Eski evimiz çok küçüktü. (sıfat)

Bu elbise tam bana göre. (ilgeç öbeği)

Sesteş sözcüklerin yüklem olduğu durumda yüklem türü sözcüğün cümledeki anlamından anlaşılır.

Güzel bir kazağı vardı. (isim)

Köye sabaha karşı vardı. (fiil)

Örnek .. 1

ÖSYM sorusu

(I) Çiğdemlerden sonra gök rengindeki elbisesiyle yeni açmış sümbül görünür. (II) Gözleri yaşlı, saçları dağınık ve hâli perişandır. (III) Güzel kokusundan sarhoşa dönen şair, ona bu gönül okşayıcı kokuyu nereden, hangi aktardan aldığını sorar. (IV) Sümbülün verdiği cevap çiğdemden cevabına karşılık gelmektedir. (V) Önceleri ezel bağında henüz açılmadık bir gonca olan ve güzel kokusunu sevgilinin rüzgârından alan sümbül, bu bahar ülkesinden hicran sahiline atılmıştır.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerden hangisi, yüklem türü bakımından ötekilerden farklıdır?

- A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

Çözüm

I'de "görünür", III'te "sorar", IV'te "gelmektedir (geliyor)", V'te "atılmıştır" eylemleri yüklem olarak kullanılmıştır. Öyleyse bu cümleler yüklem türüne göre eylem cümlesidir.

Oysa II'deki cümle, yüklem türüne göre isim (ad) cümlesidir.

KURULUŞUNA GÖRE CÜMLELER (YÜKLEMİNİN YERİNE GÖRE CÜMLELER)

Türkçe cümlelerde yüklem, genelde cümlenin sonunda yer alır. Konuşma dilinde ve şiirlerde ise yüklem sona olmadığı cümleler de kullanılabilir.

Yüklem türüne (öge dizilişine) göre cümleler üç başlıkta incelenebilir.

KURALLI (DÜZ) CÜMLE

Yüklemi sona bulunan cümlelere kurallı cümle denir.

Bu pasta çok lezzetliymiş.

Yolcular durakta belediye otobüsünü bekliyor.

Çocuklar odada çizgi film izliyor.

DEVİRİK CÜMLE

Yüklemi sona bulunmayan cümlelere devrik cümle denir. Devrik cümleler genellikle şiirlerde veya bir anda ortaya çıkan panik, sevinç, ürkme, tepki, korku gibi duyguların anlatımında kullanılır.

Seninle bir yağmur başlıyor iplik iplik.

Aracınızı kaldırımdan çekin hemen!

Soğuktur bu kentin kaldırımları.

Örnek .. 2

ÖSYM sorusu

Aşağıdaki cümlelerin hangisi, öğelerinin dizilişi yönünden kurallı bir cümledir?

- A) Bahar erdi, güller açtı burada.
B) Bahar çiçek çiçek gelince güzel!
C) Gözlerim yollarda geçti kaç bahar!
D) Ömrümüzün son demi sonbahardır artık!
E) Bir ilkbahar sabahı güneşle uyandın mı hiç?

Çözüm

A'da "açtı", C'de "geçti", D'de "ömrümüzün son demi sonbahardır", E'de "uyandın mı" yüklem türü cümlenin sonunda yer aldığından bu cümleler devriktir. Ancak B'deki cümle "güzel" yüklemi sona olduğundan kurallı bir cümledir.